

Lilleåen - en turbeskrivelse

Forord

Naturen ligger lige uden for døren. Naturen er fuld af spændende oplevelser. Og jo mere, man ved om naturen - jo mere spændende er det at færdes i den.

Dette lille skrift fortæller om naturen langs Lilleåen. Hvad man kan se og opleve på 60 km fra Lilleåens kilde til udløb. Fra udspringet nord for Borum Eshøj til udløbet i Gudenåen ved Langå.

Ved hjælp af et oversigtskort og fire detailkort kan man følge den angivne rute - eller selv finde alternative ruter. Det vigtigste er ikke ruten, men naturoplevelsen.

I 12 punkter beskrives naturen omkring åen. Hvordan landskabet er opstået. Hvilke planter, man kan finde. Og hvilke dyr, der lever her.

Hver årstid har sit særpræg og sin charme. Det opdager man, hvis man holder øjne og ører åbne - og er klædt på til vejret.

Der er megen skøn natur omkring Lilleåen. Pas godt på den - respekter evt. skiltning og hold hunden i kort snor!

God tur!

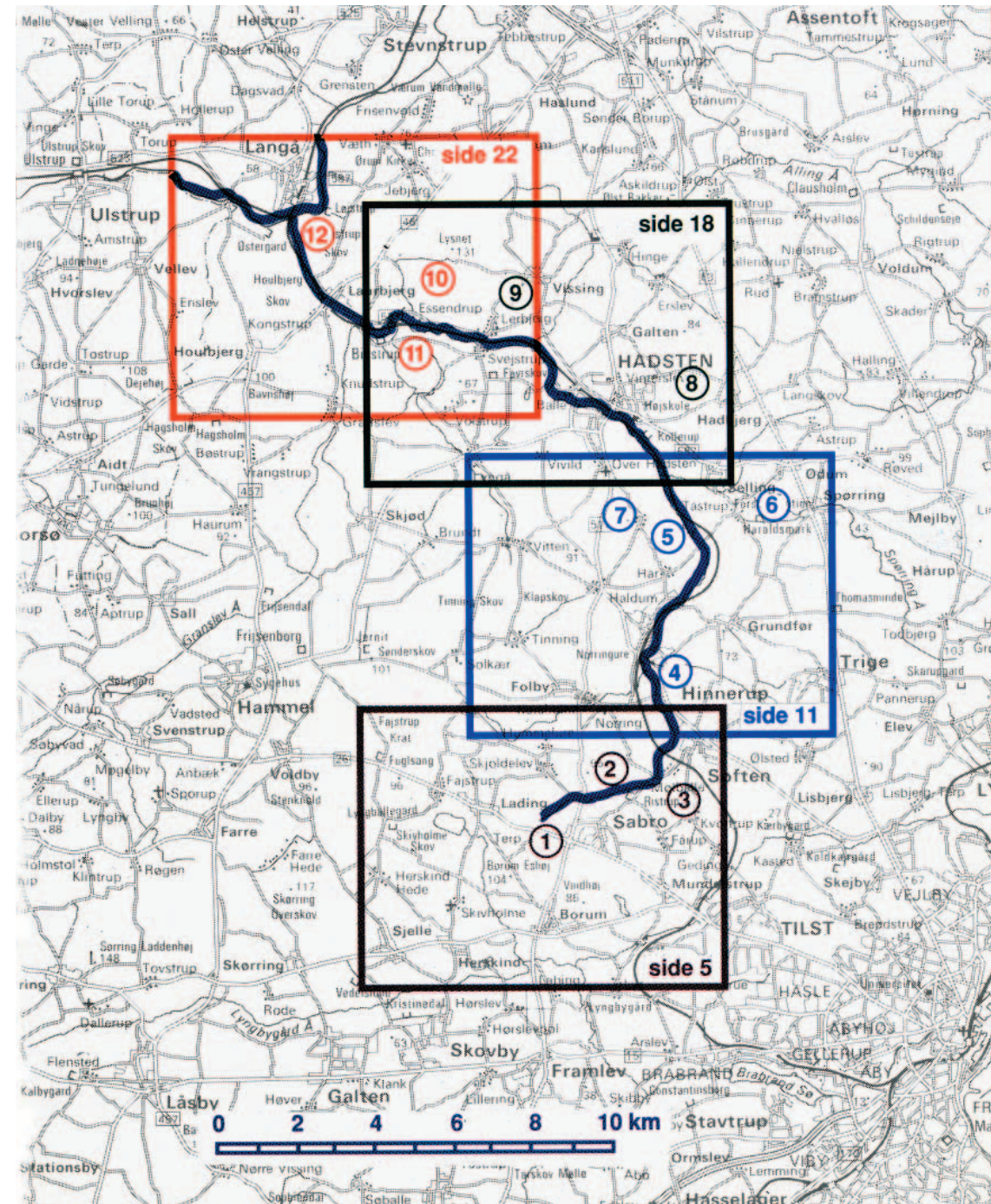
Oplevelsespunkter:

- 1: lilleåens kilder
- 2: Lilleåens øvre løb mellem Lading og Søften
- 3: Mølballer Bro
- 4: Søften - Hinnerup
- 5: Tåstrup - Hår
- 6: Spørring, Å, Brohuset
- 7: Sandby
- 8: Hadsten
- 9: Vissing - Lerbjerg
- 10: Essendrup og Lunddal Bær
- 11: Bidstrup
- 12: Lilleåens udløb

side
4
6
8
10
12
14
16
18
20
22
24
26

Nederst ved alle punkter er angivet Lilleåens højde over havniveau.

Oversigtskort – Lilleåen – inddeling af kort

1. Lilleåens kilder

Fra nordsiden af Borum Eshøj er der en pragtfuld udsigt over det østjyske landskab i al dets mangfoldighed. Vejen mod Lading, hvis forløb kan følges ned ad bakken, løber på et vandskel. Det betyder, at den regn, der siver ned til grundvandet øst for vejen, løber til Lilleåen. Grundvandet vest for vejen ender i Lading Sø eller i søens afløb, Borum Møllebæk. Borum Møllebæk løber mod syd lige neden for bakken. Den forenes senere med Lyngbygård Å, der er en biå til Århus Å.

I det lille skovbevoksede væld- og moseområde øst for vejen ligger Lilleåens kilder. Det undselige vandløb kan følges mod øst gennem landskabet ved de småklynger af elletræer, der står langs bredden. Lilleåen løber 34 km gennem det østjyske landskab for at forenes med Gudenåen ved Langå.

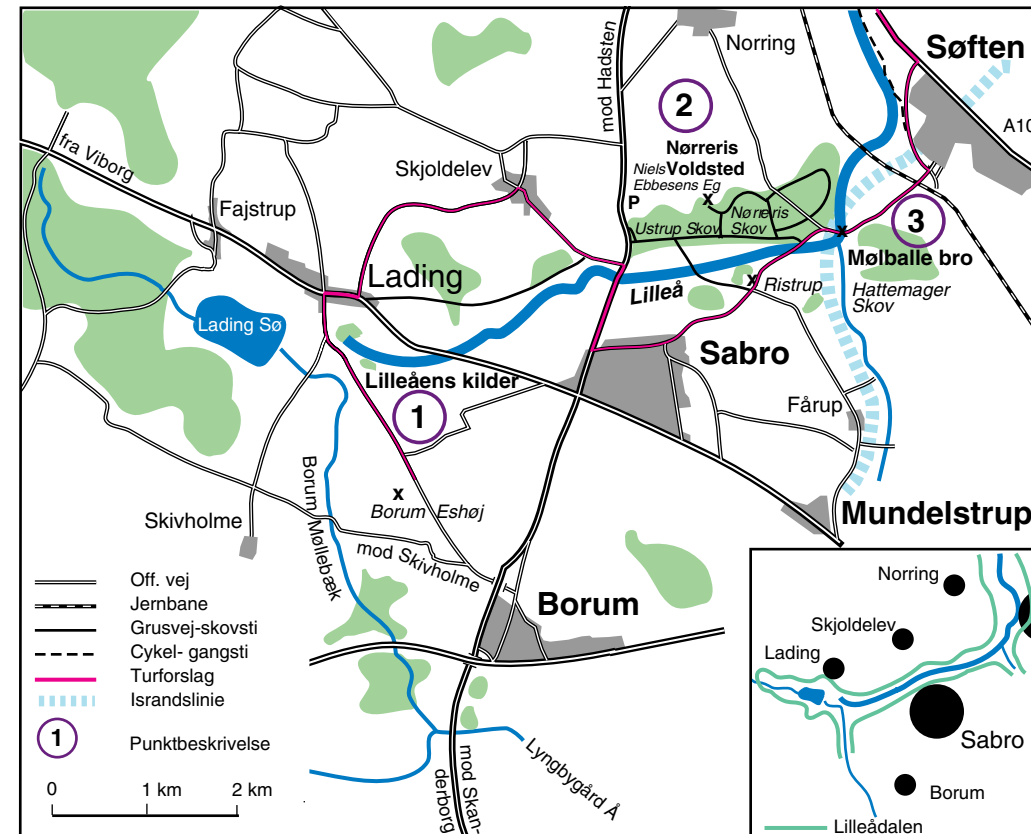
Udsigten mod nord fra Borum Eshøj

Landskabet afspejler sin dramatiske og spændende dannelsesproces for omkring 14.000 år siden, hvor istiden satte det endelige præg på områdets overflade. Den store indlandsis kom østfra. Isranden stod ved Mundelstrup og Søften. I en kortere periode har en gletscher-tunge ligget i dalen nedenfor. Man kan forestille sig, hvorledes isen har flyttet rundt på materialerne og formet den ujævne dalbund. Isen blev tyndere, revnede og mindre isolerede isklumper, også kaldet »dødis«, blev liggende tilbage i lavningerne mere eller mindre begravet i mudder. Lading Sø må være sådan et tidligere »dødishul«.

51 meter

Går man 20.000 år tilbage havde istiden sit sidste alvorlige greb om vort land. Kun det der svarer til Vest- og Sydvestjylland lå dengang isfrit. Den store kuppelformede bakke, Borum Eshøj, som vi står på, blev formet dengang. Bakkens top ligger 104 meter over havet.

Bag ved og over Lilleåens vældområde ligger den gamle landsby Lading. Den har i gammel tid haft sine dyrkede agre på de mere tørre områder omkring og ovenfor landsbyen, mens kvægets græsningsarealer har ligget på de fugtige enge i dalbunden ved Lilleåen. Den effektive dræning og den udviklede landbrugsteknologi har gjort det muligt at opdyrke næsten hele den tidligere fugtige eng.

4

5

2. Lilleåens øvre løb mellem Lading og Søften

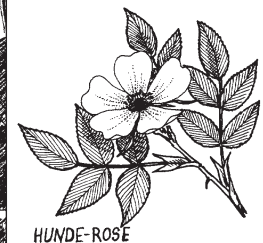
Syd for Ustrup Skov ses den udrettede og dybtliggende Lilleå. Ved at udrette og sænke åens bund sikrer man en effektiv vandtransport og en sænkning af grundvandsstanden i dalbunden. Det bliver her ved muligt at dyrke helt ud til åens kant. Ved udretningen får åen et kraftigere fald, som øst for broen er koncentreret i et stryg, hvor den stærke strøm løber hen over den stenede bund. Opstrøms – mod vest – ser man tydeligt det strømmende vands naturlige tendens til at lave et slynget løb.

I sommerhalvåret lukker en kraftig vegetation næsten for vandløbet, så man kun ser vandet i glimt. På de stejle brinker ses to karakteristiske planter: Lådden dueurt med store rosenrøde blomster, samt den kraftige og friskgrønne pindsvineknop. Her er det den grenede pindsvineknop, senere i Lilleåen danner dens slægtning, enkelt pindsvineknop, tætte undersøiske enge af undervandsblade.

6

Skovbryn i Ustrup skov

På dalens nordside ligger Ustrup Skov. Følg skovvejen mod øst. I 1700-tallet var Danmarks skove næsten ødelagt af hugst og husdyrs græsning. Fredskovsforordningen af 1805 bestemte, at skovene skulle beskyttes ved en forsvarlig indhegning. Stendiget i skovbrynet stammer højst sandsynligt fra den tid. Indhegning betød beskyttelse af fremspirende træer og dannelse af et tæt skovbryn. Skovbrynet kaldes også »skovens fodpose«, fordi det giver læ for vinden. Mens skovens indre ofte drives forstmæssig med en vis ensartethed til følge, får skovbrynet lov til at passe sig selv. Det betyder, at man her finder mange forskellige buske og træer, samt en varieret bundvegetation. Fra skovbrynet i Ustrup Skov kan nævnes slåen, hyld, mirabel, hunderose, hassel og ahorn. I svampesæsonen er her gode voksesteder for bl.a. spiselige rørhatte.

Efter 500 m krydser skovvejen et kampestensdige, som danner skellet mellem Ristrups og Frijsenborgs skove, mellem Sabro og Foldby sogne samt mellem Århus og Hinnerup kommuner.

7

Nørreris Voldsted og Niels Ebbesens Eg.

Ved at dreje mod nord ca. 100 m efter diget og holde til venstre når vejen deler sig, kommer man til Nørreris Voldsted. Det middelalderlige voldsted ligger i skovbrynet oven for skrænten. En del af den firekantede vold er væltet ned i graven foran, men man får alligevel et godt indtryk af forsvarsværket. Under udgravninger er fundet kampestensfundamenter, der tyder på et massivt kernetårn i midten af voldstedet. Den store imponerende eg ved voldstedet kaldes Niels Ebbesens Eg. Sagnet fortæller, at under dette træ mødte Niels Ebbesen sine sammensvorne før mordet på den Kullede Greve i Randers natten til den første april 1340.

3. Mølballer Bro

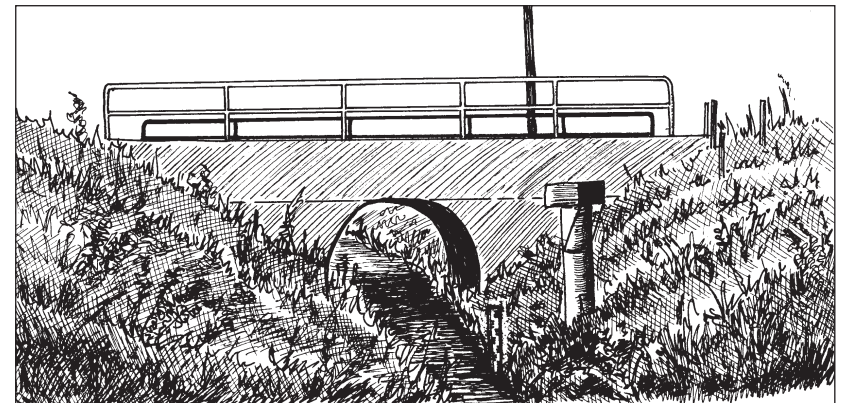
Under kuldeperioden for 14.000 år siden lå isranden gennem læn- gere tid (nogle årtier) lige nord for Mølballer Bro. En istunge lå i lav- ningen mellem Ristrup og Hattemager Skov, se kortet under punkt 1. Fra gletscherporten i istungen ved Mølballer fossede smelte- vandet i store mængder nordpå gennem Lilleå-dalen til Gudena-systemet. Den senere og mindre Lilleå gravede sin egen skarpt markerede dal gennem israndsområdet.

Landskabet ved Mølballer Bro set mod syd, som det må have set ud i slutningen af istiden og lige efter. Vandskellet og Lading Sø ses til højre

Ved Mølballer Bro står en hydrometrisk station. Måleren i den lukkede kasse tegner hele tiden en kurve for åens vandstand, der senere kan omsættes til åens vandføring.

Ved åens vandføring forstås det antal liter vand, som passerer hvert sekund. Det er vigtigt at vide, hvor lille vandføringen bliver om sommeren, samt hvor lang tid åen er nede på små værdier for vandføringen. Om sommeren er åen mest følsom over for spildevand, som kan komme til at udgøre en stor del af åvandet og derved hæmme det naturlige liv i åen. Kendskabet til de store vandmængder i vinter- og forårsperioden er afgørende for vej-, bro- og dræningsarbejder, samt for beskyttelse mod oversvømmelser. Det er Natur og Miljøkontoret, der holder øje med disse ting og forsøger at forbedre forholdene.

Mølballer Bro med den hydrometriske station

Siden starten af målingerne i 1980 er den mindste vandføring målt til 20 l/s og den største til 1250 l/s. Middeltallet er 150 l/s. I perioder med megen grøde i åen er vandføringen en del mindre end vandstanden viser, fordi vandet i åen bremses og stases op af plantevæksten. Ved Mølballer Bro modtager åen grund- og overfladevand fra et 16 km² stort opland.